

MUDRÁK JÓZSEF

A DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM ORVOSTUDOMÁNYI KARÁNAK HALLGATÓI TÁRSADALMA (1921–1949)

THE STUDENT COMMUNITY OF DEBRECEN'S SCHOOL OF MEDICINE (1921–1949). In view of the fact that the University of Debrecen grew out of the academic divisions of the Protestant College, the Protestant character of the state university can be easily demonstrated as present. What can be equally well seen are the facts that, one, the members of the student community tended to come from Debrecen or the larger Debrecen region, and, two, that Hungarian was the almost exclusively used mother tongue. As regards social distribution, the most frequent origins are from the intellectual and the smallholder class. A look at student support shows that until the beginning of the 1930s a smaller portion of the student body, whereas after this time frame 60 to 70 percent, received some kind of financial support. Student aid and reward could come from various sources: (a) from the university itself; (b) from the Ministry of Education; (c) the city of Debrecen; (d) private sources; (e) financial institutions and associations; and (f) from the Protestant church. Unfortunately, the amount of these aids was rather limited and only a few students could be recipients. Student subventions in the post-1945 era was based on totally new priorities, however, its objectives were marred at first by runaway inflation, then class-struggle principles impacted on it by creating discriminative categories. Student accommodation, owing to the scarcity of reliable data can only be shown in an incomplete table; no creditable evaluation of these is possible.

Bevezetés

A Debreceni Tudományegyetem Orvostudományi Karának hallgatói társadalmát még nem vizsgálták meg alaposabban (egyetemtörténetében Varga Zoltán is csak általános, egész egyetemre vonatkozó megállapításokat tesz¹), így a korabeli évkönyvek és almanachok alapján kíséreltem meg feldolgozni a bölcsészhallgatók társadalmát.

Legfőbb forrásaim az egyetem kiadott évkönyvei voltak, azonban az 1942/43-astól kezdve nem adták ki őket. Viszont ezeknek összeállított nyomdai példányai megvannak az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában egészen az 1946/47-es tanévig bezárólag, bár az utolsó évkönyv-kéziratok egészen kezdetlegesek. Az 1945 utáni időszakra inkább a Rektori Hivatal iktatott iratai között lévő Diákjóléti Bizottság jegyzőkönyveit használtam.

A szöveg között lévő táblázatok a fentebb jelölt forrásokból készültek, a táblázatok minden egyes adatát külön-külön meghivatkozni nem érdemes, így ezekre a forrásokra

¹ VARGA Zoltán, *A Debreceni Tudományegyetem története*, I, Debrecen, 1967, 64–79.

egyedileg, lapszám szerint csak akkor utalok, ha megkülönböztetni kívánt esetekről, figyelemre külön érdemes adatokról van szó. Külön ki kell emelnem, hogy a korabeli évkönyvekben a táblázatok és a hallgatói lista nem fedik egymást, ennek oka a tandíj nemfizetés miatt törölt hallgatók beszámítása vagy elhagyása a statisztikai adatokból (ez teljességgel rendszertelen és az összevetést olykor komolyan megnehezíti).

A szakirodalmat tekintve nélkülözhetetlenek és alapvető fontosságúak Ladányi Andornak a 19–20. századi magyar felsőoktatást vizsgáló könyvei, tanulmányai², bár más egyetem hasonló adatsorairól nincs tudomásom, kivéve a pécsi Erzsébet Tudományegyetemről 1940-ben megjelent monográfiát.³ A debreceni egyetemi karok hallgatói társadalmát illetően már megjelent Hollósi Gábortól a jogi karé és megjelenés alatt van a bölcsészkaré Mudrák József írásában.⁴

I. A orvostanhallgatók társadalma

1. Keretszám, létszám, nemi megoszlás

Tanév (I. félév)	Teológiai Kar	Jogi Kar	Orvostudományi Kar			Bölcsész- tudományi Kar	Összesen
			Rendes	Rend- kívüli	Összesen		
1921/22	54	333	168	-	168	100	655
1922/23	67	301	365	6	371	86	825
1923/24	80	344	397	4	401	78	903
1924/25	91	328	378	3	381	96	894
1925/26	99	331	357	8	365	117	912
1926/27	101	404	335	7	342	149	996
1927/28	107	487	268	5	273	181	1048
1928/29	124	570	265	3	268	228	1190
1929/30	158	657	292	-	292	272	1379
1930/31	181	715	297	1	298	317	1511
1931/32	201	659	320	-	320	331	1511

² LADÁNYI Andor, *A gazdasági válságtól a háborúig, A magyar felsőoktatás az 1930-as években*, Budapest, 2002; Uő., *A magyar felsőoktatás a 20. században*, Budapest, 2000; Uő., *Klebelsberg felsőoktatási politikája*, Budapest, 2000.

³ VITÉZ SZABÓ Pál, *A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága*, I–II, Pécs, 1940. – Az I. rész 113–124. és 129–130. lapjain.

⁴ HOLLÓSI Gábor, *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949)*, Debrecen, 2007 és MUDRÁK József, *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatói társadalma 1914–1949*, Acta Historica, 62(2009–2010) [megjelenés alatt].

Tanév (I. félév)	Teológiai Kar	Jogi Kar	Orvostudományi Kar			Bölcsészeti- tudományi Kar	Összesen
			Rendes	Rend- kívüli	Összesen		
1932/33	201	649	336	-	336	338	1524
1933/34	207	632	346	-	346	342	1527
1934/35	189	605	319	1	320	292	1406
1935/36	178	537	296	2	298	299	1312
1936/37	170	528	272	2	274	284	1256
1937/38	161	482	225	1	226	223	1092
1938/39	142	463	205	1	206	201	1013
1939/40	119	480	274	-	274	215	1088
1940/41	110	528	275	2	277	190	1097
1941/42	65	542	262	-	262	228	1097
1942/43	46	571	267	1	268	244	1124
1943/44	51	641	333	1	334	287	1318
1944/45	44	271	270	4	274	181	770
1945/46	41	393	455	26	481	268	1183
1946/47	57	466	583	16	599	345	1467
1947/48	76	580	605	7	612	458	1726
1948/49	88	492	593	4	597	478	1635

Bár a 20-as évektől 1945-ig az összes tudománykaron államilag megállapított keretszám volt a felvehető elsőéves hallgatókra vonatkozólag (a debreceni orvosi karon ez 60–80 között változott) olykor a kevés jelentkező miatt, máskor kivételezések, jogszabály, rendelet eltérő értelmezése, opportunus alkalmazása miatt gyakorlatilag mindig eltértek ettől.⁵ Ladányi Andor összefoglaló munkájában is megállapítja (az értelmiségi túlképzés kapcsán) „a felvehető hallgatók létszámának kontingálása teljesen alkalmatlannak bizonyult az egyetemek »túlnépesedésének« megakadályozására.”⁶

A fenti táblázat mutatja az egyetem hallgatóságának számát karonkénti eloszlásban mindig az I. félévet alapul véve. Mint látható, az egyetem legnépesebb kara a jogi volt (1945-ig), utána következett az orvosi (szintén 1945-ig, onnantól fogva az orvosira jártak legtöbben) és hozzájuk viszonyítva jóval kevesebben jártak bölcsészkarra és a teológusok száma mindvégig csekély maradt, bár a 30-as évek elején megközelítették a bölcsészkarét.

⁵ Nem érthetnek egyet Hollósi Gábor állásfoglalásával a keretszámok determináló erejét illetően: HOLLÓSI Gábor, *A Jog- és Államtudományi Kar hallgatói társadalma (1914–1949)* = Közlemények a Debreceni Tudományegyetem történetéből, szerk. Uő., IV, Debrecen, 2006, 34–35.

⁶ LADÁNYI, *A gazdasági válságtól...*, i. m., 50.

Megfigyelhető, hogy a II. világháború után rohamos léptekkel nő az egyetemi hallgatóság létszáma minden egyes karon, ez a fiatal demokráciának az egyetem kapuit a széles néptömegek előtt megnyitni akaró törekvésével magyarázható.

Az Orvostudományi Kar hallgatói létszáma a kezdeti csekély létszám után lendületesen növekvő ütemet mutatott, a tetőpont az 1923/24-es tanév, amikor a 397 főt is elérte. Ezután ismét csökkent a létszám (az 1927/28-as tanév második felére 250-re!). Innen ismét erőteljes emelkedés következett be, az 1933/34-es tanévre elérte a 346 főt, majd lassú apadás tapasztalható 1941–42-ig, a világháború alatt ismét kissé növekedett a létszám. A tragikus 1944/45-ös tanévben a magyarországi harcok miatt értelemszerűen radikális csökkenés áll be (sokan el sem tudtak jutni az egyetemre), majd a háború után a fent említett demokratikus nyitás következtében nem csupán nő, hanem egy-két éven belül megkétszereződik a létszám.

Mai szemmel furcsa jelenség a rendkívüli hallgatók megjelenése: rendkívüli hallgatóként azt lehetett felvenni, aki legalább a 16. életévét betöltötte, és olyan – de rendes hallgatói státuszhoz nem elegendő – előképzettsége volt, hogy a választott előadásokat eredménnyel hallgathatta. A rendkívüli hallgatók nem beiktatás, hanem beírás útján kerültek az egyetem kötelékébe, egyetemi polgárokká nem váltak, de a fegyelmi szabályoknak mindenben alá vannak vetve.

Bár 1896 óta nők is felvételt nyerhettek bizonyos tudománykarokra (bölcsház, természettudomány, orvostudomány), a különböző egyetemek igyekeztek korlátozni a nőknek az egyetemekre való bejutását és alacsony létszámban vettek csak fel nőhallgatókat.⁷ Ennek a kirekesztő, helyi szempontokon nyugvó rendszernek Klebelsberg Kunó 1926. évi rendelete vetett véget, bár nők továbbra is csak azokra a karokra lehettek felvéve, amelyekre eddig is, pl. a jogi, teológiai karok zárva maradtak előttük.⁸

A debreceni orvosi karon a nőhallgatók aránya a tárgyalt időszakban 11–16% között mozgott (a bölcsházkaron az arány kétszerese, 32–43%!), de míg a II. világháború alatt (a férfiak katonai szolgálatra való behívása miatt) a bölcsházhallgatóknál az arány felment 54%-ig is, az orvosi karon nem tapasztalható ilyesmi. A nőhallgatók aránya majd a II. világháború után, a demokratizálódás hatására nő meg (1949-ben már 22%).

⁷ A nőknek egyetemre való felvétele nagy vitákat kavart: pl. a 20-as években: Kornis Gyula kultúrpolitikus kemény hangú, nőellenes kirohanása (KORNIS Gyula, *Nők az egyetemen*, Napkelet, [1925/1–2], 60–71, 149–184) és a válaszreakció erre (CZEKE Marianne, RITÓOK Emma, *Nők az egyetemen*, Napkelet, [1925/5], 496–504 és BOBULA Ida, *Az egyetemi nőkérdés Magyarországon*, Napkelet, [1928/8], 581–595)

⁸ Az egyetemi nőhallgatókra újabban: LADÁNYI Andor, *Két évforduló, A nők felsőfokú tanulmányainak száz éve*, Educatio, (1996/3), 375–383, Uő., *Klebelsberg... i. m.*, 90–96 és Uő., 2002, 83–88.

Az orvostanhallgatók létszáma a Debreceni Tudományegyetemen																
Tanév	I. félév		II. félév		Tanév		I. félév		II. félév		Tanév		I. félév		II. félév	
	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.
1921/22	168	-	210	1	1931/32	320	-	298	-	1940/41	275	2	244	-		
1922/23	365	6	351	1	1932/33	336	-	316	-	1941/42	262	-	252	-		
1923/24	397	4	368	-	1933/34	346	-	330	-	1942/43	267	1	263	1		
1924/25	378	3	355	2	1934/35	319	1	298	-	1943/44	333	1	322	-		
1925/26	357	8	355	4	1935/36	296	2	270	-	1944/45	270	4	327	32		
1926/27	335	7	313	4	1936/37	272	2	248	-	1945/46	455	26	465	16		
1927/28	268	5	250	1	1937/38	225	1	198	-	1946/47	583	16	541	7		
1928/29	265	3	254	2	1938/39	205	1	245	-	1947/48	605	7	565	4		
1929/30	292	-	275	-	1939/40	274	-	262	-	1948/49	593	4	466	1		
1930/31	297	1	285	-												

Jelmagyarázat: R. = rendes hallgató, Rk. = rendkívüli hallgató

A nőhallgatók létszáma a debreceni orvosi karon																
Tanév	I. félév		II. félév		Tanév		I. félév		II. félév		Tanév		I. félév		II. félév	
	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.	R.	Rk.
1921/22	20	-	28	-	1931/32	35	-	31	-	1940/41	46	-	40	-		
1922/23	49	-	44	-	1932/33	37	-	34	-	1941/42	40	-	39	-		
1923/24	55	-	52	-	1933/34	43	-	43	-	1942/43	42	-	42	-		
1924/25	58	n. a.	58	n. a.	1934/35	52	-	50	-	1943/44	53	1	52	-		
1925/26	57	n. a.	62	n. a.	1935/36	49	-	43	-	1944/45	49	2	62	14		
1926/27	44	n. a.	40	n. a.	1936/37	45	-	40	-	1945/46	116	15	110	11		
1927/28	26	n. a.	26	n. a.	1937/38	39	-	37	-	1946/47	141	4	138	-		
1928/29	27	n. a.	26	n. a.	1938/39	34	-	37	-	1947/48	164	3	150	3		
1929/30	27	-	24	-	1939/40	39	-	36	-	1948/49	137	1	107	-		
1930/31	27	-	26	-												

Jelmagyarázat: R. = rendes nőhallgató, Rk. = rendkívüli nőhallgató

2. Elsőévesek és a kart elhagyók

Kimutatás a Orvostudományi Karra beiktatott elsőéves, továbbá újból beiktatott felsőbb éves hallgatókról																
Tanév	Első éves		Debreceni index alapján újból		Budapesti Tudományegyetemről		Kolozsvári Tudományegyetemről		Pozsonyi Tudományegyetemről		Külföldi egyetemről		Magyarországi akadémiaokról		Összesen	
	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.
1921/22	101	13	-	-	39	24	19	2	8	5	1	-	-	-	168	47
1923/24	76	3	1	-	3	5	-	-	13	2	2	-	-	-	95	10
1929/30	70	1	11	2	-	1	-	-	-	-	17	2	-	100	6	
1930/31	68	-	8	6	3	1	-	-	-	1	-	-	-	-	85	11
1931/32	80	3	5	4	3	1	2	1	-	-	10	3	-	-	99	13
1932/33	82	-	6	2	4	-	-	-	2	-	3	1	-	-	97	3
1933/34	72	-	13	8	1	2	1	-	-	-	5	1	-	-	92	11
1934/35	52	1	7	2	1	1	1	-	-	-	-	2	-	-	61	6
1935/36	52	-	5	3	3	1	-	-	1	2	3	-	-	-	64	7
1936/37	43	-	9	7	2	-	-	-	-	-	3	2	-	-	57	9
1937/38	46	1	7	3	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	54	6
1938/39	53	2	2	7	4	1	-	-	-	-	1	6	-	-	60	16
1939/40	66	-	6	3	2	2	2	-	-	1	15	3	-	-	91	9
1940/41	55	1	4	4	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	62	5
1941/42	66	n. a.	3	n. a.	1	n. a.	-	n. a.	-	n. a.	1	n. a.	1	n. a.	72	n. a.
1942/43	71	-	1	-	2	2	-	1	-	2	-	-	-	-	74	5
1943/44	112	n. a.	3	n. a.	6	n. a.	-	n. a.	-	n. a.	1	n. a.	-	-	125	n. a.
1944/45	81	111	2	5	5	36	-	3	-	1	-	4	3	7	91	167
1945/46	180	31	7	26	5	10	-	1	1	-	-	1	9	4	202	73

Jelmagyarázat: f. = félév, pf. = pótfélév, n. a. = nincs adat

A beiktatott hallgatókat illetően nem állnak rendelkezésünkre kimutatások az 1922/23-as, az 1924/25-ös és 1928/29-es közötti, illetve az 1946/47-es tanévektől fogva. Mindezek ellenére bizonyos következtetések levonhatóak az adatokból: az I. félévekben a más egyetemekről átjelentkezők egyrészt a környékről származóaknak a közelebbi, új egyetemre való átjelentkezésével, másrészt a nehéz helyzetben lévő menekült kolozsvári és pozsonyi egyetem hallgatóinak biztosabb helyzetű intézménybe kerülni akarásával magyarázható.

A 30-as években jelentős számú külföldi egyetemről érkezőek többnyire zsidó származású hallgatók, akik diplomahonosítással és félévek beszámításával a *numerus clausus* korlátozásait kívánták ilyen módon kikerülni. Az 1944/45 II. félévi 36 Budapestről érkező pedig a főváros ostromával és pusztulásával függ össze.

Külföldi hallgató viszonylag kevés számban fordult elő, az 1938/39-es 9+1 és az 1939/40-es 11+2 hallgató a Felvidék déli részének visszacsatolása után a pozsonyi Komensky és a prágai Károly Egyetemről iratkozott át. A pécsi bölcsészkar 1940-től kezdődő szüneteltetésének hatása nem érezhető Debrecenben, már csak a nagy távolság és a közbeeső budapesti egyetem miatt sem.

Végeredményben Debrecennek „elszívó” hatása (kivéve nagyobb tragikus eseményeket) nem mutatható ki.

A Debreceni Tudományegyetem orvosi karától távozási és végbizonyítvánnyal megvált hallgatók száma														
Tanév	T. B.		VB.		Tanév	T. B.		VB.		Tanév	T. B.		VB.	
	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.		I. f.	II. f.	I. f.	II. f.		I. f.	II. f.	I. f.	II. f.
1921/22	-	1	-	6	1931/32	1	-	8	-	1940/41	9	12	12	38
1922/23	3	5	9	20	1932/33	2	7	3	48	1941/42	5	2	9	38
1923/24	1	-	8	-	1933/34	2	12	2	45	1942/43	6	6	9	37
1924/25	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	1934/35	5	5	5	45	1943/44	3	3	11	42
1925/26	4	3	6	58	1935/36	3	5	7	40	1944/45	2	16	1	20
1926/27	5	6	20	72	1936/37	2	3	10	55	1945/46	9	32	4	18
1927/28	5	7	5	42	1937/38	4	6	9	35	1946/47	11	16	24	32
1928/29	8	6	9	35	1938/39	1	3	6	33	1947/48	21	17	14	39
1929/30	6	2	8	55	1939/40	3	5	9	23	1948/49	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
1930/31	4	4	11	36										

Jelmagyarázat: T. B. = távozási bizonyítvány, VB. = végbizonyítvány, f. = félév, n. a. = nincs adat

Akárcsak a debreceni Orvostudományi Karnak más egyetemre, így másik egyetem hasonló karának Debrecenre gyakorolt „elszívó” hatása sem jelentős. Itt nem találkozunk olyan sűrűn könnyebb szigorlatozás végett olyan átjárással, mint amilyen például a jogi karon jellemző volt.⁹

⁹ „...régóta divatos szokás, mely a könnyebb elhelyezkedés vagy a könnyebb szigorlatozás reményében 2-3 egyetemet is összejárat a szemfüles diákkal... Valóban, főként joghallgatóink gyöngébb fajsúlyú eleme a VII-ik és a VIII-ik szemeszterben rendszerint Pécs és Szeged felé gravitál...” – éppen Pap Károly irodalomprofesszor, az 1924/25-ös tanév rektora mutatott rá erre. *EÉvk.*, 1924/25, 106–107.

Viszont az 1940-es évek első felében a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem visszaállításával érezhető némi változás: az erdélyi származásúak átmentek a régebbi, rangosabb és jobban felfejlesztett egyetemű Kolozsvárra.¹⁰ Az 1945 utáni elvándorlás célpontja már inkább Budapest, ennek viszont inkább politikai okai voltak.

3. Anyanyelv szerinti megoszlás¹¹

Az 1924/25-ös és az utolsó, 1948/49-es tanévet leszámítva, találhatóak adatok a hallgatóság anyanyelvi megoszlását tekintve. Mindvégig a többség magyar (állandóan 95% felett), ezen kívül németek vannak általában egy-két fővel képviselve (Rares Margit-Claire, Schebek Oszkár). A hazai nemzetiségek közül a horvátok (Jezerinac Ilona) románok (Coroianu Emil, Petka Emil, Terdic László), szlovákok (Caha Béla) alig fordulnak elő, a rutének pedig Kárpátalja visszacsatolása után 1939-től jelennek meg nagyobb számban (ekkor 8-14 fő)¹², ez azonban csökken, a II. világháború után pedig a határok lezárása miatt meg is szűnt.

Bolgár diákok 1934-től jelennek meg (Galabova Stefanka, Galabova Bonka, Georgiev Nicolai, Mutafova Julia, Naumov Georgi, Panaiotoff Diako, Radoev Vaszil, Vaszilev Grigor), eleinte 1-2 fő, számuk 1939-ig növekszik (ekkor 7 fő a csúcspont), majd 1944-ig ismét csökken.

Ritkaságszámba megy angol (Meyer O. Ivan), német (Dörken Horst) vagy cseh (Járos Ottokár) hallgató; orosz (Spendiarián Simon) és lengyel menekült (1939–40-ben Kowalski Kazimiers, a 40-es évek második felében Bielawski János, Majkowski Kazimiers, Skiba Wieslaw, Wojtalewicz Janina).

¹⁰ Pl. míg Debrecenben csak egy belgyógyászati klinika volt, Kolozsvárott 1940-ben belgyógyászati és külön belgyógyászati diagnosztikai klinika (és tanszék) is létesült (élükre olyan neves szakemberek, mint vitéz váradi Haynal Imre és vitéz kibédi és makfalvi Varga Lajos kerültek). Ugyanígy Erdély fővárosában külön sebészeti és sebészeti műtéttani tanszékek létesültek!

¹¹ A táblázat hasonló szerkesztésű és felépítésű, mint a jog- és bölcsészhallgatói társadalomról készült munkáknál, hogy az összehasonlítás könnyebb legyen. L. HOLLÓSI, *i. m.* (különösen 195–197) és MUDRÁK, *i. m.* – Hollósi értékelésében nem ad meg százalékos arányokat, csak létszámadatokat, így az arányok összevetése nehézkesebb!

¹² A kárpátaljai rutének főként a legközelebbi egyetemre, Debrecenbe jöttek: „*Mivel a kárpátaljai rutén diákok zöme a debreceni egyetemet látogatja, ennek az egyetemnek az ügye engem is közelebből érdekel*” – írta vitéz leveldi Kozma Miklós volt belügyminiszter, Kárpátalja kormányzói biztosa, aki szívén viselte a rutén diákok sorsát. Levelét idézi: LADÁNYI, *A gazdasági válságtól...*, *i. m.*, 176.

Tanév	Az orvostanhallgatók száma anyanyelv szerinti megosztásban													
	Magyar		Német		Bolgár		Rutén		Tót (szlovák)		Horvát			
	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.		
1921/22	168	211	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1922/23	370	351	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1923/24	399	367	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	
1925/26	364	358	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	
1926/27	342	316	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	
1927/28	273	251	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1928/29	268	256	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1929/30	292	275	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1930/31	298	284	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1931/32	319	297	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1932/33	334	316	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1933/34	344	327	1	2	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
1934/35	311	285	-	-	1	1	-	-	-	Olasz	-	-	-	
1935/36	295	267	1	-	1	2	-	-	-	-	1	-	-	
1936/37	269	244	-	1	2	1	-	-	-	1	-	2	2	
1937/38	222	194	-	1	2	1	-	-	-	Szlovák	2	1	-	
1938/39	204	240	-	1	2	3	-	-	-	-	1	-	-	
1938/39. pf.	42	-	-	-	-	-	-	-	-	Lenyel	-	-	-	
1939/40	257	242	1	2	7	7	8	10	-	-	1	1	-	
1940/41	259	231	1	1	3	3	14	10	-	-	-	-	-	
1941/42	243	235	1	1	3	4	13	12	1	-	-	1	1	
1942/43	255	251	-	-	5	4	6	7	-	-	1	2	2	
1943/44	316	307	1	-	4	2	10	8	1.	1	1	3	3	
1944/45	367	338	1	-	2	-	13	12	1	-	-	1	-	
1945/46	474	479	-	-	-	-	5	2	2	3	-	-	-	
1946/47	597	545	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	
1947/48	608	566	-	-	-	-	1	-	3	3	-	-	-	

Jelmagyarázat: f. = félén, pf. = pótfélén

4. Vallási felekezet szerinti megoszlás, az egyetem református jellege

A hallgatók vallására vonatkozóan sem áll rendelkezésünkre teljes adatsor, mivel az 1920-as évek második felében az évkönyvek ilyen kimutatást nem közölnek, 1945. okt. 15-én pedig a beiratkozók vallás szerinti nyilvántartását a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletben eltörölte.¹³

A tárgyalt időszakban végig jellemző a reformátusok kimagasló aránya (39–50%), ez Debrecen város református jellegével („kálvinista Róma”) és az egyetem református egyházi előzményeivel magyarázható.¹⁴ Még a távoli Dunántúlról (pl. Somogy, Vas vármegyéből), illetve 1938 után a visszacsatolt Nyitra-Pozsony vármegyéből is jönnek református vallású hallgatók a debreceni orvosi karra, ezek közül sok a református lelkes gyermek.

A második legnagyobb csoport a római katolikusok (25–32%), s mint az ország első számú, uralkodó hitfelekezete, nagyszámú jelenlétük természetes.

Az izraeliták aránya az orvosi karon a 20-30-as években 22–23%, ami miatt a szélsőjobboldali szervezetek állandóan zúgolódtak („*Minden negyedik végző orvos zsidó származású!*” – mondták). A korszak antiszemita hangulata, kilengései miatt az arány fokozatosan csökken, a zsidótörvények alatt 4%-on stagnál. A harmadik zsidótörvény szigorúsága (*numerus nullus*) ellenére vettek fel újabb, zsidó származású hallgatókat, még 1944 szeptemberében is! A II. világháború után 1945–46-ban ismét 23%-ra növekszik, majd a 40-es évek végére teljesen lecsökken az izraelita vallású hallgatók száma!

Az evangélikusok aránya a többi karokéhoz képest alacsonyabb, de a kezdeti 2,4%-ról fokozatosan emelkedik, 1944-re már 7,4%.

A görög katolikusok aránya 2–4% között mozgott és csak Kárpátalja visszacsatolása után ugrott meg (8–9%), hiszen ez a felekezet Északkelet-Magyarországra jellemző (Kárpátalján kívül a trianoni országterületen Szabolcs és Hajdú vármegyék).

Görögkeletiek alig tűnnek fel, arányuk a 30-as évek közepétől itt tanuló bolgárok miatt megy fel 2–2,5%-ra. Néhány fővel képviseltetik magukat az unitáriusok, ezek többnyire erdélyi menekültek. Található még kuriózumként örmény görög (Spendiarián Simon). 1945 után előfordul felekezeten kívüli (Boda Livia, Rosenbaum Verona), az 1940/41-es tanévben pedig van egy iszlám vallású.

¹³ VKM. 54642/1945. V. sz.

¹⁴ Gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter nyilatkozta 1928-ban: „*A debreceni egyetem három fakultása – ha nem is jogilag, de történetileg – folytatása a debreceni ősrégi ref. főiskola hittudományi, jogi és bölcsészeti akadémiajának. [...] A történelmi előzményekből folyik, hogy noha a debreceni egyetem kizárólag állami intézmény, mégis erősen protestáns színezete van. [...] Debrecen protestáns miliője hozta létre azt az állapotot, hogy a hazai protestantizmus a debreceni egyetemen a saját géniuszának megtestesülését látja.*” – Idézi: LADÁNYI, Klebelsberg..., i. m., 104–105.

Tanév	Az orvostanhallgatók vallás szerinti megoszlása																	
	Római katolikus		Görög katolikus		Görög keleti		Református		Evangélikus		Unitárius		Izraelita		Iszlám		Egyéb vallású	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
1921/22	43	57	4	4	-	-	78	98	4	7	1	2	38	43	-	-	-	-
1922/23	96	93	13	14	1	1	191	175	16	15	3	3	8	51	-	-	-	-
1923/24	97	93	17	17	-	-	213	195	17	13	4	4	53	46	-	-	-	-
1929/30	72	71	12	12	-	-	127	113	10	9	2	2	69	68	-	-	-	-
1930/31	83	82	8	8	-	-	127	120	9	7	3	2	68	66	-	-	-	-
1931/32	96	88	7	6	-	-	127	114	10	11	2	1	78	78	-	-	-	-
1932/33	95	88	6	7	-	-	141	132	10	9	1	1	83	79	-	-	-	-
1933/34	105	104	10	8	-	-	144	141	9	10	-	-	78	67	-	-	-	-
1934/35	100	92	8	9	-	1	147	131	9	9	1	1	55	55	-	-	-	-
1935/36	92	80	11	8	1	2	149	137	8	8	1	1	36	34	-	-	-	-
1936/37	80	67	7	8	2	1	144	137	11	10	1	1	29	24	-	-	-	-
1937/38	68	66	7	8	1	2	124	99	11	9	1	1	14	13	-	-	-	-
1938/39	73	89	7	16	2	3	108	118	6	8	1	1	9	10	-	-	-	-
1939/40	81	76	22	23	7	7	138	133	14	12	1	1	11	10	-	-	-	-
1940/41	89	77	24	22	4	3	136	118	11	13	1	1	11	9	1	-	-	-
1941/42	84	82	25	20	4	6	120	117	15	14	2	1	12	11	-	-	-	1
1942/43	78	83	25	23	6	7	132	127	14	13	1	-	12	11	-	-	-	-
1943/44	107	103	31	30	4	4	151	147	23	24	-	-	15	14	-	-	-	-
1944/45	92	87	27	44	3	4	128	128	15	11	-	-	9	85	-	-	-	-

Jelmagyarázat: I. = I. félév, II. = II. félév, pf. = pótfélév

1945/46. Vallási megoszlás: VKM. 1945. okt. 15-én kelt 54642/1945. V. sz. rendelete alapján törölve.

5. A hallgatók szüleinek társadalmi megoszlása

A debreceni egyetemi hallgatóság nagy részét végig a Horthy-korszak folyamán – ahogyan ezt Varga Zoltán kimutatja¹⁵ – a kis- és középpolgári családok adják, és ez igaz a Orvostudományi Karra is. A köz- és magántisztviselők, illetve a nyugdíjasok (ezen kategória alatt általában nyugdíjas köztisztviselők értendők) és az értelmiségiek (pap, tanár, tanító) aránya 50% körül mozgott, gyakran túl is lépte azt.

Ladányi Andor a hallgatók társadalmi összetételét vizsgálva kimutatja az egyetemkénti eltéréseket, eszerint Debrecen sajátossága: *„Az egyetemek közül... a pap, tanár, tanító kategóriáé a debreceni..., a kisbirtokos parasztszülők gyermekeinek aránya a debreceni..., az altszteké pedig a debreceni és a pécsi egyetemen volt a legmagasabb.”*¹⁶

Az előbb felsoroltak közül a nyugdíjasoké a legnagyobb hányad, hiszen a tisztviselők gyakorta már elég későn, megfelelő egzisztenciális körülmények megteremtése után vállaltak gyermeket, s mire az felnőve egyetemre került, a szülő már nyugdíjas korba lépett.

Jelentős számban vannak állami tisztviselők gyermekei (9–14%, ez az erőltetett munkás-paraszt többség miatt csökken csak az 1940-es évek vége felé 7,5%-ra), hiszen az orvosi tanulmányok folytatása nagyobb áldozatot követelt, mint más karok hallgatóitól.

Szinte már közhely, hogy *„az orvos gyereke orvosnak tanul”*. Ezt bizonyos mértékben a statisztikák is alátámasztják, 6–12% között van az orvos, ügyvéd szülők gyermeke (bár össze van vonva, ügyvédeké viszonylag csekély számú), ez a fentebb említett okok miatt csökken csupán le 1949-re 2,2%-ra.

A korabeli évkönyvek és a különböző statisztikák gyakorlatától eltérően külön vettem a tanár, tanító (9–13%) és lelkész (2,3–3,7%) kategóriákat, hiszen külön-külön is jelentős tétel. A tanítók aránya az értelmiségi létformával, a (református) lelkészek nagy száma az egyetem református jellegével magyarázható.

Kisbirtokos, gazdálkodó és földműves (a korabeli kimutatásokban ez utóbbi nem mindig elkülöníthető) szülővel rendelkezik a orvostanhallgatók 7–9%-a, ez az arány csak az 1940-es évek második felében emelkedik (1948–49-re 15%-ra), kisiparos gyermeke 16–19% (egyre csökkenőben 5–10%-ig). E két kategória magas jelenléte valószínűleg az debreceni egyetem vidéki voltával függ össze. Mindenesetre Varga Zoltánnak a határozott állítása *„jellemző a parasztszülők gyermekeinek rendkívül alacsony aránya is”*¹⁷) finoman szólva is árnyalásra, pontosításra szorul, amelyet újabb kutatások dönthetnek csak el véglegesen.

¹⁵ VARGA, *i. m.*, 67.

¹⁶ LADÁNYI, *A gazdasági válságtól...*, *i. m.*, 61.

¹⁷ Maga is elismeri pár sorral lejjebb: *„a parasztság dolgozó és kizsákmányoló rétegét a pontatlan kategorizálás következtében szinte lehetetlen világosan elkülöníteni.”* VARGA, *i. m.*, 67.

Az aktív és nyugdíjas altisztek számaránya is jelentős (3–14%), azonban viszonylag változó mértékű.

Bár az eddigi egyetemtörténeti munkákban (mind debreceni, mind általános) mellőzött, de mégis jelentős és figyelmen kívül nem hagyható csoport a nagykorú hallgatók léte a debreceni Orvostudományi Karon, már számarányuk miatt is (általában 8%, a mélypont 1921/22-es tanév 4,7%-kal, de 1929/30-ra felmegy 10%-ra). Nagyobb részük a nagykorúságot már elérte, több éve, akár egy évtizede szigorlatozgató, folyton megbukó „ősmedikus”. Kisebbségben felnőtt tanítók, középiskolai tanárok, munkások, akik orvosi diploma megszerzése végett iratkoztak be, de csak keveseknek sikerült, hiszen az orvosi tanulmányokat a legnehezebb munka mellett végezni. Kétségtelen – mivel önálló egzisztenciák –, nem lehet a (gyakorta már régen meghalt vagy nyugdíjas) szülő foglalkozását vizsgálni.

A szülők foglalkozását tovább vizsgálva a kisebb csoportok közül az nagybirtokos, nagyiparos és katona, rendőr szülővel rendelkezők említhetőek meg. *„Szembetűnő a munkás szülőktől származó hallgatók csaknem teljes hiánya”* – állapította meg már négy évtizede is Varga Zoltán.¹⁸ Valóban, mindössze pár fővel van jelen ez a társadalmi csoport, viszont a létszámuk – habár csekély mértékben is – folytonosan emelkedik, a nagy áttörést ebben a tekintetben majd az 1949-es reform hozza meg (1949-ben 14 fő!).

¹⁸ VARGA, *í. m.*, 67.

Tanév	A hallgatók szüleinek társadalmi megoszlása*													Összesen			
	Közisztiszviselő	Altsízt	Nyugalmasított altsízt	Magán tisztviselő	Tanár, tanító	Lelkész	Orvos, ügyvéd	Katona, rendőr	Nyugdíjas és „magánzó”	Nagy- és középbirtokos	Kisbirtokos, gazda, földműves	Gyáros, nagykereskedő, nagyiparos	Kisiparos, kiskereskedő		Házmester, szolga, alkalmazott	Munkás	Nagykorú hallgató
1921/22. I. félév	16	21	3	11	9	4	12	1	26	5	13	-	33	2	1	8	168
1924/25. I. félév	47	20	17	19	36	11	21	7	57	16	33	3	63	7	3	19	381
1929/30. I. félév	44	5	11	17	29	7	27	12	21	11	18	1	50	3	6	30	292
1934/35. I. félév	29	5	5	22	41	11	22	16	53	8	30	4	54	3	1	16	320
1939/40. I. félév	27	13	11	24	25	23	22	14	38	4	24	1	15	5	4	24	274
1943/44. II. félév	48	13	5	17	32	12	37	23	35	3	21	6	34	1	4	26	322
1948/49. II. félév	34	13	21	16	67	15	38	10	44	2	67	-	59	9	19	38	452

* Míg az orvosanhallgatók társadalmi-szociális viszonyainak ismeretéhez és táblázatos kimutatásához a megjelent és kéziratban maradt évkönyvek szolgáltattak adatokat, a szülők foglalkozás szerinti megoszlásának ismertetéséhez nem fogadtam el az évkönyv nyújtotta adatokat (így nem is használtam fel azokat), inkább az eredeti anyakönyvi lapok alapján újra számoltam ötvenkénti bontásban. Ugyanis az évkönyvben

- a) nem szerepel ilyen kimutatás egészen az 1933/34-es tanévig.
- b) nem tünteti fel külön kategóriaként a nagykorú hallgatókat. Természetes, hogy egy 40 éves munkást vagy egy évtizede szigorlatozgató, folyton megbukó „ősmédikus” nem lehet besorolni a szülője foglalkozása szerint.
- c) pap, tanár, tanító egy kategória. Ebből külön vettem a lelkészeket, akik jelentős számban küldték gyermekeiket a debreceni egyetemre (orvosi karra is).
- d) külön kategóriák a kisbirtokos és a földműves. Az anyakönyvek adatszolgáltatásában ez nem szétválasztható, mert ugyanazon személy apját hol gazdálkodónak, hol kisbirtokosnak, hol kisgazdának, hol földművesnek tünteti fel, teljesen rendszertelenül.

6. Lakóhely szerinti megoszlás¹⁹

<i>Vármegye, illetve egyéb közigazgatási egység</i>	<i>1921/22. I. félév</i>	<i>1924/25. I. félév</i>	<i>1929/30. I. félév</i>	<i>1934/35. I. félév</i>	<i>1939/40. I. félév</i>	<i>1943/44. II. félév</i>	<i>1948/49. II. félév</i>
Debrecen sz. kir. város	76	127	95	99	60	70	156
Abaúj-Torna	-	2	1	-	8	3	3
Baranya	-	-	-	-	-	1	-
Bars és Hont					4	3	
Békés	3	14	10	8	6	5	9
Bereg	1				18	9	
Bihar	7	19	15	13	9	21	17
Borsod	5				19	30	
Borsod és Gömör		10	13	21			42
Csanád	1				2	-	
Csanád, Arad és Torontál		-	1	1			-
Csongrád	1	5	4	2	-	1	-
Esztergom	-				1	-	
Fejér	2	4	-	1	-	1	1
Gömör és Kis-Hont	-				8	8	
Győr	-						2
Győr-Moson-Pozsony		1	1	2	-	-	4
Hajdú (kivéve Debrecen)	8	29	11	11	16	20	45
Háromszék	-				-	1	
Heves	2	5	8	6	2	4	7
Jász-Nagykun-Szolnok	5	14	13	22	9	20	23
Kolozs	-				-	2	
Komárom	-				4	6	
Komárom és Esztergom		1	1	3			3
Máramaros	-				9	7	
Nógrád	2				3	-	2
Nógrád és Hont		4	2	-			
Nyitra	-						
Nyitra és Pozsony					3	-	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	6	12	21	22	8	23	21
Somogy	-	1	-	-	-	1	-
Sopron	-	2	1	-	1	-	-
Szabolcs	23				32	34	

¹⁹ Itt szintén nem használtam az évkönyveket, hanem az eredeti anyakönyvek alapján számoltam ki ötévente az adatokat. Ugyanis az egyetemi évkönyvekben (a korszellemből eredő felfogásnak megfelelően) nem lakóhely, hanem születési hely szerinti megoszlást közöltek, ezzel is demonstrálva, hogy mennyi Trianonban elcsatolt területről származó hallgató jár az egyetemre. A hallgatóság területi összetételéhez nem a születési hely, hanem a lakóhely szolgálhat vizsgálódási alapul, ez pedig sohasem szerepel évkönyvekben (kivéve 1914/15., 1915/16., 1916/17. és 1928/29. tanévek).

Vármegye, illetve egyéb közigazgatási egység	1921/22. I. félév	1924/25. I. félév	1929/30. I. félév	1934/35. I. félév	1939/40. I. félév	1943/44. II. félév	1948/49. II. félév	
Szabolcs és Ung		54	55	59			70	
Szatmár	4				3	12		
Szatmár, Ugocsa és Bereg		13	14	9			21	
Szeben	-							
Szilágy	-				-	4		
Szolnok-Doboka	-				-	-		
Temes	-							
Tolna	-	-	1	-	1	-	-	
Torontál	-							
Ugocsa	-				3	3		
Ung	-				7	7		
Vas	-	1	-	2	1	2	1	
Veszprém	-	1	-	-	1	-	1	
Zala	-	-	-	1	1	1	-	
Zemplén	3	5	3	10	11	9	10	
Csonka-Magyarország	149	326	268	292	250	317	436	
Elcsatolt terület	Cseh-Szlovákiához	3	8	3	11	1	2	6
	Jugoszláviához	-	1	-	250	-	-	-
	Romániához	16	46	20	1	15	3	9
	Szovjetunióhoz							1
Külföldi	-	-	1	1	8	3	-	
Összesen	168	381	292	320	274	322	452	

Mint a táblázatból kitűnik, a hallgatók jelentős része debreceni (30–45%), ez az arány 1938–44 között a területvisszacsatolások miatt csökken 21,7%-ig. Nagyobb számban voltak hallgatók a környező megyékből: Hajdú (3–10%), Jász-Nagykun-Szolnok (3–5%), Szatmár (1–5%) és főleg Szabolcs (10–19%). Kevesebben, de még mindig jelentős számban érkeztek Békés, Bihar, Borsod, Heves, Zemplén vármegyéből. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből egyrészt Budapestről, másrészt a református központokból (Cegléd, Nagykőrös) jöttek hallgatók.

A területi eloszlásra is hatással volt a Debreceni Tudományegyetem református jellege²⁰: egyrészt már említett református központokból (Cegléd, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Nagykőrös, Pápa), de még távoli vidékekről is érkeztek (Somogy, Vas vagy a visszacsatolt Nyitra-Pozsony vármegye) református vallásúak.

Trianon előtt szinte az egész magyar államterületről volt egy-két hallgató, 1920 után a többség csonka-magyarországi (míg a 20-as évek közepén még 85,5%, 1949-re már 96,4%) az elcsatolt területekről érkezők száma egyre kisebb! A Felvidék déli részének és

²⁰ L. a hallgatók vallási felekezeti megoszlásáról szóló fejezetet.

Kárpátaljának visszacsatolásával (1938–39) zömében kárpátaljaiak jöttek a legközelebbi egyetemre, Debrecenbe, a második bécsi döntés már kevésbé érintette az egyetemet és az orvosi kart, hiszen Kolozsvárott újraindult a magyar egyetem.

Külföldi hallgató alig akadt (a 30-as években néhány bolgár diák), a többség inkább az ország fővárosának egyetemére ment.

II. Az orvostanhallgatók segélyezése

1. Leckepénzkezdvezmények

A tandíjkezdvezményben részesült hallgatók számának alakulása a Orvostudományi Karon												
Tanév	Tandíjmentes								Köztisztviselői			
	egész		háromnegyed		fél		negyed		egész		fél	
	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.
1921/22	21	42			16	16						
1923/24	34	50			47	47						
1924/25	84	86			38	42						
1925/26	99	107			53	64						
1926/27	77	106			61	42						
1927/28	65	70			34	29						
1928/29	53	57			22	32			28	34	9	11
1929/30	37	42			44	65			35	23	3	2
1930/31	33	37			51	67			26	21	-	-
1931/32	33	36			53	65			17	19	-	-
1932/33	34	48			49	59			18	11	-	-
1933/34	33	33			51	53			15	11	-	-
1934/35	28	36			45	56			16	12	-	-
1935/36	32	34			39	56			15	-	-	-
1936/37	30	30	-	-	49	52	-	-	-	-	-	-
1937/38	12	14	8	16	43	42	17	16	-	-	-	-
1938/39	14	36	8	21	33	55	15	6	-	-	-	-
1938/39 pf.	25		-		15		-		-		-	
1939/40	11	19	19	18	33	53	16	10	-	-	-	-
1940/41	14	48	11	57	56	28	15	60	-	-	-	-
1941/42	44	64	45	58	44	24	24	16				
1942/43	47	49	44	73	31	13	28	30				
1943/44	46	55	43	51	23	31	43	26				
1944/45	104	84	50	42	69	64	23	16				
1945/46	52	43	52	25	68	10	25	12				

Jelmagyarázat: f. = félév, pf. = pótélév

Tanfélév		Tanulmányi eredmény		I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		VIII.		IX.		1000 Ft.		
				O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.	T.	O.
1946/47 I. félév	Jeles	66	-	14	-	6	120	4	120	4	120	3	120	1	50	-	-	3	210	1	80	-	-	
	Jó	92	-	12	240	15	525	2	100	5	325	-	-	-	-	-	-	1	110	-	-	-	-	
	Elégéséges	49	980	7	350	3	240	3	330	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1946/47 II. félév	Elégtelen	257	10280	28	2520	9	1260	2	380	1	240	4	1160	1	340	1	390	2	390	2	390	-	-	
	Jeles	77	-	6	-	12	240	7	280	1	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	945	
	Jó	77	-	6	120	8	280	1	65	2	190	-	-	1	155	-	-	-	-	-	-	-	-	
1947/48 I. félév	Elégéséges	25	500	2	100	-	-	1	140	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Elégtelen	278	11120	13	1170	8	1120	6	1140	3	1020	2	880	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Jeles	75	-	13	-	7	140	9	360	5	300	2	160	-	-	-	-	-	-	-	5	750	2	775
1947/48 II. félév	Jó	97	-	12	240	11	385	6	390	5	300	2	160	-	-	-	-	1	185	3	690	-	-	
	Elégéséges	34	680	3	150	2	160	3	420	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Elégtelen	254	10160	30	2700	8	1120	6	1140	-	-	2	880	-	-	-	-	1	640	1	800	-	-	
1947/48 II. félév	Jeles	45	-	12	-	2	40	8	320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	150	2	1383
	Jó	54	-	9	180	5	175	6	390	1	95	2	250	-	-	-	-	1	185	1	230	-	-	
	Elégéséges	19	380	6	300	2	160	1	140	-	-	1	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Elégtelen	326	13040	28	2520	16	2240	8	1920	2	680	5	2200	1	540	1	640	1	640	1	640	-	-	-	

Jelmagyarázat: I., II., III. stb. = tandíjösszegek száma, T. = a tandíj összege fejenként forintban
 1000 Ft. = az adott tandíjösszegek száma, O. = az adott tandíjösszegek összege

* Rektori beszámoló és évkönyv 1946/47. (HBmL. XXVI. 1/b. 13.d. 2816/1946-47. RH. - 688/1946-47. e.qu.sz.) és Rektori beszámoló és évkönyv 1947/48. (HBmL. XXXVI 1/b. 19.d. 2432/1947-48. RH. - 46/1948-49. e.qu.sz.)

Már az egyetem megnyitásától fogva kétféle tandíjkezdvmény létezett: egész tandíj, illetve a felének elengedése. Az 1928/29-es tanévtől van adatunk arra, hogy az állami tisztviselők gyermekei szintén kaptak egész vagy fél tandíjmentességet. Mivel az állami tisztviselők gyermekeinek „alanyi jogon” járt tandíjkezdvmény, illetve -elengedés, ez a többiek részéről ellenérzést váltott ki és a kollokviumok (amelyek alapján kaptak mások tandíjkezdvményt) színvonalát erősen süllyesztette. A tisztviselői tandíjkezdvmény végül is csak az 1940/41-es tanévvel szűnt meg (bár az orvosi karon már az 1936/37-es tanévtől kezdve nem alkalmazták).²¹ Az 1936/37-es tanévtől a kétféle (nem tisztviselői) tandíjkezdvmény négyfelé oszlott: egész, háromnegyed, fél és egynegyed kezdvményt, illetve tandíjelengedést lehetett kapni.

Az 1946/47-es tanévtől az addig megszokott helyett teljesen új, a tanulmányi eredmény (jeles, jó, elégséges vagy elégtelen) és a szülők vagyoni helyzete (I–X. kategória, továbbá az 1000 Ft. feletti jövedelműek) alapján nivellált tandíjkategóriákat hoztak létre, amely elméletileg negyvenféle beosztást ismert. Gyakorlatilag a magasabb tandíjosztályba tartozó (magasabb apai jövedelemmel rendelkező) orvostanhallgató kevés volt (a X. kategóriába tartozó egy sem, ezért nem jelöltem a táblázatban külön oszlopként), 1000 Ft. feletti jövedelmű is csak ritkán.

Ez a rendszer sem szüntette meg a társadalmi igazságtalanságokat, sőt a 40-es évek végi nagyobb munkás-paraszt arány erőltetésével kontraszelektív módszert alkalmazott. Megfigyelhető, hogy a legrosszabbul tanuló szegény származású hallgató messze kevesebb tandíjat fizetett (40 Ft.), mint a legjobban tanuló „gazdag” (315 Ft.).

Vizsont ebből a felosztásból mind a jó, mind a rossz tanulók arányát meg lehet figyelni: pl. az 1946/47-es tanév első felében az orvostanhallgatók 16%-a jeles, 50,9%-a elégtelen tanulmányi eredményű volt, majd az 1947/48-as tanév második felére 14%-ra csökkent a jeles, vizsont 68,9%-ra nőtt az elégtelen eredményű hallgatók aránya.

2. Ösztöndíjak és segélyek 1945-ig

a) Az egyetem szervek szerepe

Az egyetem mindenkori vezetője, a rektor is próbált a hallgatók helyzetén javítani, amennyire az egyetem szűkös költségvetése engedte.

²¹ „szakitottam azzal az egyoldali, bizonyos fokig kasztrendszerű támogatással, amely a tisztviselő gyermekek támogatását jelentette és általában a tehetséges fiatal magyar gyermekeket kívánom támogatni” – nyilatkozta korábban Hóman Bálint oktatási miniszter. – Idézi Hóman szavait és tisztviselői tandíjkezdvménnyel foglalkozik: LADÁNYI, *A gazdasági válságtól...*, i. m., 65–66.

Rektori (egyéni) segélyek								
Tanév	Oh.	Ö. / fő / K vagy P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P
1924/25	17	289.000- 1.200.000 K	*1934/35	10	10-20 P	1939/40	9	8,50-40 P
1932/33	7	4-42 P	1937/38	1	36 P	1944/45	1	90 P
1933/34	7	10-25 P	1938/39	1	20 P			

*Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, Ö. / fő / K vagy P = fejenkénti összeg Koronában vagy Pengőben,
* = mint rektori kölcsönsegély*

A források hiányából fakadóan nem tudjuk bizonyosan, hogy csak a feltüntetett években részesültek-e bölcsészhallgatók rektori segélyben, de a segélyezés eme formája sem elhanyagolható, különösen a 30-as évek közepén öltött nagyobb méretet.

Ugyanez a szórványosság jellemző a kar dékánja által nyújtott segélyekre is:

Kari (dékáni) segélyek								
Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P
1926/27	4	20, 40, 50, 50	1940/41	12	Összesen 285	1942/43	5	30, 40, 80
1927/28	3	80, 100, 150	1941/42	19	5, 10, 15, 30, 40	1943/44	14	30, 40, 50, 60, 90

Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, Ö. / fő / P = fejenkénti összeg Pengőben

Intézményesített formában a Diákjóléti Bizottság fennhatósága alatt:

A „Bursa pénztárból” az egyetemi Diákjóléti Bizottság révén tandíj, vizsga-, beiratkozási díj címen segélyt nyert orvostanhallgatók										
Tanév	I. félév		II. félév		Tanév	Oh.	Összesen / P	Tanév	Oh.	Összesen / P
	Oh.	Összesen / P	Oh.	Összesen / P						
1925/26	9	5.100.000 K	10	5.418.750 K	1931/32.	83	1932,50 P	1938/39	99	1752 P
1926/27	8	381,20 P	1	40 P	1932/33	82	1570,20 P	1939/40	139	2416 P
1927/28	6	304 P	17	663,50 P	1933/34	142	2931 P	1940/41	82	2667,50 P
1928/29	-	-	20	731 P	1934/35	111	1997,20 P	1941/42	25	1500 P
1929/30	20	440 P	17	596 P	1935/36	89	1455,50 P	1942/43	24	674 P
1930/31	13	467 P	28	592 P	1936/37	109	1616 P	1943/44	21	2230 P
	7	195 P*	11	350 P*	1937/38	118	1989 P			

Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, P = Pengő, K = Korona

Nagy előrehaladást jelentett a Diákjóléti Bizottság Bursa-pénztárának megalapítása 1925-ben, mert így már nem alkalmoszerűen, hanem szervezett formában, minden évben tudtak a hallgatóságnak segélyt nyújtani, mint a fenti táblázatból látható, bizonyos évben akár több mint száznak is (például 1933/34-ben a hallgatók 41%-a, 1937/38-ban 52,2%-a, 1939/40-ben 50,7%-a kapott). A II. világháború idején az erre fordítható

összeg is mérséklődik (1941/42-ben a hallgatók 8,9%-a, 1942/43-ban mindössze 6,2%-a kapott!).

b) A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segélyei és ösztöndíjai

A közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek tanulmányi ösztöndíja (köztisztviselői ösztöndíj)								
Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Tanév	Oh.	Ö. / fő / P
1927/28	10	n. a.	*1931/32	12	200, 300	1939/40	24	50, 100, 150
1928/29	17		1932/33	12	200, 300	1940/41	31	50, 100, 150
1929/30	18	800	1933/34	13	150, 200, 250	1941/42	31	50, 100, 75, 100, 125, 150
1930/31	17	n. a.	1934/35	14	100, 150, 200	1935/36 – 1938/39: nincs adat		
Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, Ö. / fő / P = fejenkénti összeg Pengőben, * = a megszüntetett köztisztviselői ösztöndíj helyett kiutalt jutalomdíj, n. a. = nincs adat.								

Klebelsberg diák-szociálpolitikája szoros kapcsolatban állott osztálypolitikájával, tervei és intézkedései elsősorban az I. világháború után nagymértékben eladósodott, tönkrement középosztály, azon belül a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek támogatására irányultak.²² Ezen alapkoncepció jegyében született meg 1927-re a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek ösztöndíja: „Az ösztöndíjakkal [...] éppen azt a célt kívánom elérni, hogy végre pozitívumot teremtsünk és a középosztály gyermekeinek megadjuk a lehetőséget arra, hogy [...] anyagi gondoktól mentesen végezhessek tanulmányaikat” – nyilatkozta Klebelsberg.

Már törvényjavaslat formájában is sokat támadták („nem tehetségvédelem, hanem osztályvédelem”), majd a bevezetése után antidemokratikus volta, rossz példamutatása (tanulmányi eredménytől függetlenül kapták) miatt főleg a debreceni egyetem tiltakozott ellene, megváltoztatását vagy kiterjesztését sürgetve.

Miniszteri segélyben részesült orvostanhallgatók száma és a részükre kifizetett összegek						
Tanév	VKM rendelet	Oh.	Össz. (P)	VKM rendelet	Oh.	Össz. / P
1928/29	85.732/1928. IV.	48	2695,84 P	94.963/1928. IV. (ruhasegély)	35	2660 P
1931/32	14.450/1932. IV.	88	2987,50 P	14.290/1932. IV.	45	1475 P
1932/33	24.741/1932. IV.	73	1020 P	16.474/1933. IV.	26	609,80 P
1933/34	14.032/1933-34. IV.	33	570 P	23.937/1933-34. IV.	21	325 P
1934/35	23.224/1934. IV.	40	690 P	20.619/1935. IV.	37	460 P
1935/36	30.109/1935. IV.	29	423 P	18.339/1936. IV.	25	410 P

²² LADÁNYI, Klebelsberg..., i. m., 69–74. – Nem véletlenül viseli az egész fejezet találoán a *Diák-szociálpolitika – osztálypolitika* címet.

<i>Tanév</i>	<i>VKM rendelet</i>	<i>Ob.</i>	<i>Össz. (P)</i>	<i>VKM rendelet</i>	<i>Ob.</i>	<i>Össz. / P</i>
1936/37	28.368/1936. IV.	36	410 P	20.867/1937. IV.	14	190 P
1937/38	28.521/1937. IV.	41	380 P			
1938/39	29.976/1938. IV.	63	1116 P			
1939/40	26.267/1940. IV.	28	666 P			
1940/41	37.265/1940. IV. és más rendeletek	23	1039 P	28.170/1940. IV. (ruhasegély)	27	1285 P
				36.387/1940. IV. (ruhasegély)	37	540 P
1941/42	37.265/1940, 37.196/1941, 39.942/1941, 43.626/1941, 48.020/1941, 86.808/1942	60	4248,60 P			
1942/43	96.314/1942, 64.677/1943, 66.314/1943	106	9430 P	95.445/1942, 65.407/1943	12	950 P
1943/44	67.809/1943, 69.001/1943, 71.132/1943, 73.746/1943, 54.125/1944	81	11000 P			
<i>Jelmagyarázat: Ob. = orvostanhallgató, Össz. / P = összesen kifizetett segély Pengőben</i>						

A szegény sorsú hallgatók a minisztériumtól vár(hat)ták legnagyobb mértékben a segítséget, ezeknek a rendkívüli utalványok különösen a II. világháború alatt növekedtek meg és értek jelentős eredményt (míg pl. 1933/34-ben 9,5% kapott segélyt, 1942/43-ban már 42,7%).

A Horthy Miklós-ösztöndíjas orvostanhallgatók											
<i>Tanév</i>	<i>200 P</i>	<i>360 P</i>	<i>600 P</i>	<i>Tanév</i>	<i>200 P</i>	<i>360 P</i>	<i>600 P</i>	<i>Tanév</i>	<i>200 P</i>	<i>400 P</i>	<i>800 P</i>
1937/38	4	6	8	1940/41	5	11	7	1943/44	10*	5	11
1938/39	1	-	2	1941/42	3	9	12	1944/45	1	4	-
1939/40	4	11	4	1942/43	-	11	4				
<i>Jelmagyarázat: P = Pengő, * = ebből 3 fő csak I. félévre</i>											

1937 augusztusának végén jelent meg a Horthy Miklós-ösztöndíjalap, amely Hóman Bálint miniszter intenció szerint nem a társadalmi hovatartozás, hanem a rászorultság mértékét (és persze nemzethűségi szempontokat) igyekezett figyelembe venni.²³ A korábbiakhoz képest újdonság, hogy legmagasabb, 600 pengős kategória a díjtalan gyakornokok számára volt fenntartva, ezzel segítve némileg a fizetéstelen asszisztencia régóta tarthatatlan helyzetének javítását.

²³ LADÁNYI, *A gazdasági válságtól...*, i. m., 66.

A Horthy-ösztöndíjat a miniszter 1945-ben megszüntette, helyébe az állami szociális ösztöndíj lépett.

Az Orvostudományi Kar belföldi tudományos kutatói ösztöndíjasai							
Tanév/Összeg (per fő)	200 P	350P	400 P	500 P	600 P	800 P	1000 P
1928/29	6						
1929/30	-	-	-	-	-	-	5
1930/31	-	-	-	2	1	-	2
1931/32	2*						
1932/33	2*						
1933/34	-	-	2	-	-	-	-
1934/35	-	-	3	-	-	-	-
1935/36	-	-	3	-	-	1	-
1936/37	-	-	2	-	-	-	-
1937/38	-	-	2	-	-	-	-
1938/39	-	-	1	-	-	1	-
1939/40	-	-	4	-	-	2	-
1940/41	-	-	2	-	-	1	-
1941/42	-	-	5	-	-	-	-
1942/43	-	-	7	-	-	1	-
1943/44	-	-	-	-	5	-	-

*Jelmagyarázat: * = nincs összeg megnevezve*

Mint a táblázatból látható, 1928-tól minden évben itthoni tudományos kutatásra, más tudományos műhelyekben való részvételre néhány hallgató, illetve tanársegéd, gyakornok kapott kisebb-nagyobb belföldi kutatási ösztöndíjat, ezeknek többsége később neves szakember, tudós kutató lett.

A Bölcsészettudományi Kar külföldi ösztöndíjasai						
Tanév /Hová (per fő)	Bécsi Collegium Hungaricum	Berlini Collegium Hungaricum	Anglia – állami	Franciaország – állami	Olaszország – állami	Egyéb
1924/25	1	-	-	-	-	-
1926/27	-	-	-	-	-	-
1927/28	-	-	-	-	-	-
1928/29	2	1	2	1	-	-
1929/30	3	1	-	-	-	-
1930/31	-	-	-	-	-	-
1931/32	1	1	-	-	-	-

1933/34	2	-	-	-	-	-
1934/35	4	1	-	-	-	-
1935/36	-	-	-	1	-	-
1936/37	-	1	-	-	-	-
1937/38	-	1	1	-	-	1 München (DDA)
1938/39	-	-	-	-	-	-
1939/40	1	-	-	-	-	-
1940/41	1	1	-	-	-	-
1941/42	1	2	-	-	-	-
1942/43	3	2	-	-	-	-
1943/44	1	2	-	-	-	-
1945/46	-	-	-	-	-	1 Ausztria, 1 Románia, 1 Szovjetunió
1946/47	-	-	1	1	-	1USA
<i>Jelmagyarázat: DDA = Deutscher Akademischer Austauschdienst ösztöndíj</i>						

Hasonlóan a belföldi tudományos kutatói ösztöndíjakhoz, a szakprofesszorok ajánlásai alapján minden évben néhányan kaptak külföldi egyetemen tanulmányokra, tudományos intézetekben való kutatásra. Elsősorban a bécsi és a berlini Collegium Hungaricumokat lehetne kiemelni, de többen mentek Párizsba vagy Londonba. Feltűnő módon Olaszországba nem mentek tudományos ösztöndíjjal, hanem ott többen saját költségen végeztek fél éveket (pl. a *numerus clausus* kikerülése végett).

c) Debrecen szabad királyi város szerepvállalása

Debrecen városa az orvostanhallgatók számára kétféle ösztöndíjat kínált, de segínyt is nyújtott.

Még az uralkodó Ferenc József 80. születésnapjára, 1910-ben hozta létre a város a leendő tudományegyetem bölcsészeti és orvoskari hallgatói javára százezer korona alapítékával.²⁴ Az egyetem megszervezése után, az 1915/16-os tanévtől folyamatosan kiadásra került a bölcsészkaron, az orvosin csak 1920/21-estől (csak a fent nevezett két kar hallgatói folyamodhattak). Minden évben a két karon három-három hallgató kaphatta meg, mégpedig úgy, hogy kettő a magasabb, egy az alacsonyabb díjkategóriában.

Debrecen sz. kir. város által létesített és kezelésében álló Ferenc József ösztöndíj alapítvány								
Tanév	Ob.	Ö. / fő / K	Tanév	Ob.	Ö. / fő / P	Tanév	Ob.	Ö. / fő / P
1920/21 – 1923/24	3	600, 500	1926/27	3	300 AK, 200 AK	1928/29 – 1931/32	3	696, 585
1925/26	3	3.262.500, 2.718.700	1927/28	3	600 AK, 500 AK	1932/33 – 1943/44	3	348, 292
<i>Jelmagyarázat: Ob. = orvostanhallgató, Ö. / fő / K vagy P = fejenkénti összeg Koronában vagy Pengőben, K = Korona</i>								

²⁴ Hivatalos neve: „I. Ferenc József apostoli király alapítvány tanulmányi célokra”.

Az 1924/25-ös tanévben nem pályáztak rá a pénz elértéktelenedése miatt.²⁵

Az 1918-ban létrehozott, város egykori képviselőjéről elnevezett Thaly Kálmán ösztöndíjat évente minden karról ketten kapták meg, de a párok egyike mindig magasabb, a másik viszont alacsonyabb értékben. Az 1923/24-es tanév kivételével (amikor is az összeg elértéktelenedése miatt nem pályázott senki) 1944-ig az egyik állandó ösztöndíjnak számított.

Debrecen sz. kir. város által létesített és kezelésében álló Thaly Kálmán-féle ösztöndíj alapítvány							
Tanév	Ob.	Ö. / fő / K	Tanév	Ob.	Ö. / fő / P	Tanév	Ö. / fő / P
1921/22, 1922/23	2	200, 300	1926/27	2	200, 300	1936/37 – 1942/43	58, 87
1924/25	2	100, 150	1927/28 – 1930/31	2	232, 348	1943/44	232, 348
1925/26	2	1.175.000, 3.262.500 K	1931/32 – 1935/36	2	116, 174		
<i>Jelmagyarázat: Ob. = orvostanhallgató, Ö. / fő / K vagy P = fejenkénti összeg Koronában vagy Pengőben, K = Korona</i>							

A város évente folyósított élelmezési segélyéből az egyetemi Diákjóléti Bizottság osztott ki segélyeket, bár ezek mértéke – mind a részesültek számát, mind a segély nagyságát tekintve – eléggé változó és esetleges volt, mindamelllett folyamatossága révén a diáksegélyezés egyik alappillérenek számított.

Debrecen sz. kir. város törvényhatóságának adománya az egyetemi hallgatók segélyezésére										
Tanév	I. félév		II. félév		Tanév	Ob.	Összesen / P	Tanév	Ob.	Összesen / P
	Ob.	Összesen / P	Ob.	Összesen / P						
1924/25	*47	*2260 AK	?	?	1930/31	45	1365 P	1938/39	11	79,50 P
1925/26	46	2030 AK	67	39.300.000 K	1931/32	15	147,50 P	1939/40	16	140 P
1926/27	80	43.300.000 K	78	1905 P	1932/33	9	100,90 P	1940/41	8	276,50 P
1927/28	32	1400 P	13	1140 P	1934/35	12	106,60 P	1941/42	8	393 P
1928/29	11	920 P	11	920 P	1935/36	16	129,40 P	1942/43	4	395 P
1929/30	15	1240 P	14	840 P	1936/37	7	51,80 P	1943/44	2	222 P
					1937/38	12	106 P			
<i>Jelmagyarázat: Ob. = orvostanhallgató, P = Pengő, K = Korona, AK = Aranykorona, * = "A folyó félévben", nem tudjuk melyikben</i>										

²⁵ „Az alapítvány összege mindeztideig változatlan maradt és pénzünk elértéktelenedése folytán előállott az a helyzet, hogy egy kérvény papírosa többbe kerül, mint az ösztöndíj összege, amiből következik, hogy hallgatóink nem is kívánják igénybe venni a megüresedett ösztöndíjakat.” – Rugonfalvi Kiss István professzor jelentése. BTK Jegyzőkönyvek 1924/25. tanév, III. rendkívüli ülés, 1924. okt. 2. 20. pont

Bár nem tartozik teljesen ide, mégis itt említendő meg, hogy Budapest székesfőváros Kárpátalja visszacsatolásának emlékére létesített kárpátaljai illetőségű (nemcsak Budapesten tanuló) egyetemi hallgatók számára ösztöndíjat, ebből a debreceni Orvostudományi Karon 1940/41-ben a Bukó Irma, 1941/42-ben Lakatos Pál kapott 200-200 pengőt.²⁶

d) Magánszemélyek alapítványai

Magánszemélyeknél elsősorban az orvosi kar professzorairól kell szólni, akik a maguk jövedelméből többször és többféle formában ajánlottak fel adományokat: „Az orvostudományi kar tanári testülete öt orvostanhallgató részére három hónapon át féldíjas menzakedvezményre önkéntes megadóztatással 225 pengőt adományozott.”²⁷

Az orvoskari tanártestület boncolási díját 1922/23-ban Pap Gábor (2000 K), míg 1923/24-ben Piróth Endre (172000 K) kapta meg. Ez a jutalomforma egy időre eltűnt, majd a neves sebészprofesszor 1939-ben alapította újra „Hüttl Tivadar szigorlati segélydíj alapítvány” néven, amelyből 1939/40-ben Kövér Béla és Soltész Lajos, 1940/41-ben Faits Katalin és Gloviczki Zoltán, 1941/42-ben Jani Zerna és Jónás Béla 60-60 P-t, 1942/43-ban vitéz Bánáthy László és Sárkány Ilona 55-55 P-t, végül 1943/44-ben Polányi Mária és Schrádi Antal 50-50 P tanulmányi segélyben részesültek.

Nemcsak a professzorok, hanem a magántanárok is jó példával szolgáltak: ugyanis 1940/41-ben dr. Meák Géza, dr. Ebergényi Sándor, dr. Szendi Balázs és dr. Elekes György magántanárok fejenként 75 P-t, dr. Doleschall Frigyes magántanár 80 P-t adományozott diákjóléti célokra (ezt 12 orvostanhallgató kapta meg), majd 1941/42-ben dr. Jäger Gyula, dr. Végh Pál, dr. Cserey-Pechány Albin és dr. Árvay Sándor magántanárok orvostanhallgatók segélyezésére fejenként 100-100 pengőt (összesen 400 P-t) adtak.²⁸

Grósz Emil budapesti szemészprofesszor Tóth Lajos államtitkár nevére tett alapítványt, amelyet rendszeresen újból és újból kiegészített. Ezt elvileg minden évben más karhoz tartozó hallgató kapta (mégis többnyire teológusok), az 1926/27-es tanévben Kelemen István orvostanhallgatónak jutott belőle 44 pengő.²⁹

Családi, illetve területi jellegű volt a karatnai Köntzey Sándorné-féle segélyalapítvány, amelyet a Köntzey-családdal rokonságban állók, illetve Nagy- és Kis-Küküllő vármegyékből származók nyerhettek el. Az orvosi karon 1928–1933 között Bajcsy Ferenc kapta meg.

²⁶ Bukó Irma huszti (Máramaros vm.), Lakatos Pál várpalánkai (Bereg vm.) illetőségű lakos volt.

²⁷ *EEvk.*, 1930/31, 282.

²⁸ *Uo.*, 1940/41, 222 és 1941/42, 364.

²⁹ *Uo.*, 1926/27, 121.

e) Pénzintézetek, cégek és egyesületek ösztöndíjai, jutalomdíjai

Nem elhanyagolható szerepe van a pénzintézetek által adományozott segélyeknek is a két világháború közötti időszakban: 1922/23-ban a Magyar Általános Hitelbank alapítványa adott 4000 korona ösztöndíjat egy orvostanhallgatónak,³⁰ majd az 1936/37-es tanévben a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete Tiszántúli körzete által adományozott segélyből jutott 15 orvostanhallgatónak összesen 154 pengő és 20 fillér.³¹

Folyamatossága és rendszeressége révén külön kiemelendő a Láczy Leó Mensa Alapítvány.³² Az 1921-ben a bank részéről az elhunyt elnök nevére tett alapítványból 1930-tól 1944-ig adtak étkezési támogatást, egyik tanévben a teológiai és jogi karról, a másik tanévben az orvosi és bölcsészeti karról 1-1 fő (az orvosin 1930/31-ben Reinbold Miklós, 1932/33-ban Léba László, 1934/35-ben Schipper János, 1936/37-ben Legény Sándor, 1938/39-ben Kardos Géza és 1940/41-ben Gergely Tibor részesült belőle).

Területi alapon épült fel két ösztöndíj is: Hajdúszovát község alapítványa az inflációs időkben 1922–1925 között 100.000, 750.000, majd 1.000.000 koronát adott az innen származó Gärtner Nándor Istvánnak. Szintén területi alapú a Mezőcsáti járás községeinek alapítványa (Borsod vm.), amely az erről a vidékről származókat próbálta segíteni. Az orvosi karon 1929/30-ban Kelemen István, 1936–1938 között Kiss Pál, illetve az 1938/39-es és következő tanévben még Szabon József kapták meg.

Más (alkalmi) egyesületi, céges és intézményi jótékonyaságról is van tudomásunk: a Felsőoktatási Egyesület jutalomdíját (2000 koronát) 1922/23-ban Széky Antal kapta meg,³³ 1923/24-ben a Thallmayer és Seitz gyógyszerárú cég 500000 koronát adományozott, amelyet fele-fele arányban Bodnár József és Fűrj Lajos hallgatók kaptak meg,³⁴ „a Chinoin gyógyszer és vegyszert termékek gyára Rt. igazgatósága” az 1942/43-as évre 3 db 1000 P-s jutalomdíjat adományozott, amelyet a orvoskari vezetés Kovács Tibor, vitéz Úri József és Varcseka György hallgatónak ítelt oda³⁵. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület debreceni osztálya 1939/40-ben egy orvostanhallgató (Virágh Mária) mellett egy-egy joghallgatónak, jogszigorlónak és bölcsészhallgatónak is segélyt folyósított.³⁶

³⁰ *EÉvk.*, 1922/23, 186.

³¹ *Uo.*, 1936/37, 401.

³² L. erről bővebben: KIRÁLY Sándor, *A Mensa Academicához kötődő alapítványok története* = Közlemények a Debreceni Tudományegyetem történetéből, szerk. HOLLÓSI Gábor, IV, Debrecen, 2006, 63–76. – A 2.b) alfejezet szól a Láczy Leó Mensa alapítványról (69–71).

³³ *EÉvk.*, 1922/23, 186.

³⁴ *Uo.*, 1923/24, 135.

³⁵ *Uo.*, 1941/42, 334.

³⁶ *Uo.*, 1939/40, 289.

f) Református egyházi ösztöndíjak

Mínthogy a Debreceni Egyetem a Református Kollégium főiskolájából, a három akadémiai fakultásból fejlődött ki, ennek alapján az egyetemnek 1949-ig erősen református színezete volt.³⁷ Ez a magyarázata annak, hogy a Református Egyház is szerepet játszott hallgatók segítésében, bár erről nincsenek részletes és pontos információink. Az egyetemes ref. Konvent lakássegélyéből 1939/40-ben 1 fő 200 P-t, 1940/41-ben 2 fő 200-200 P-t és 1941/42-ben 3 fő szintén fejenként 200 P adományt kapott.

A II. világháború idején érdekes módon katonai irányba megy el az egyházi segélyezés, ugyanis a debreceni VI. hadtest protestáns lelkészi hivatala adományozott 80-80 pengős ösztöndíjakat főleg a Református Hittudományi Kar hallgatói számára, de a többi karon is kaptak belőle, így az orvosi karon 1941/42-ben Tözsér Anna.

g) Lencz Géza-féle vármegyei gyűjtési alap

A Lencz Géza-féle vármegyei gyűjtési alapból segélyben részesült orvostanhallgatók									
Tanév	Oh.	Ö. / fő / P	Össz. / P	Tanév	Oh.	Össz. / P	Tanév	Oh.	Össz. / P
1929/30	4	50, 60 P	230 P	1933/34	9	410 P	1938/39	6	265 P
1930/31	9	50 P	450 P	1934/35	9	410 P	1939/40	5	210 P
1931/32	4	50 P	400 P	1935/36	9	415 P	1940/41	12	485 P
1932/33	6	40, 50 P	290 P	1936/37	8	320 P	1941/42	9	365 P
				1937/38	5	205 P	1942/43	12	480 P
<i>Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, Ö. / fő / P = fejenkénti összeg Pengőben, Össz. / P = összesen kifizetett segély Pengőben</i>									

Lencz Géza teológusprofesszor által a rektorsága alatt, 1925/26-ban (főként a megyéktől) eredetileg egy diákkollégium építésére gyűjtött alap kamataiból az 1929/30-as tanévtől kezdve adtak segélyeket.

Felépítésére vonatkozóan az 1932/33-as tanév lehet példa. Ekkor az 50 pengős összegeket az 9 főnek illetőség szerinti, azaz megyék szerinti forrásból adták ki.³⁸ Későbbi modellévek kiválasztását nagyban akadályozza, hogy az évkönyvi kimutatások a részletezett eredet-megjelöléstől és a fejenkénti lebontástól 1933/34-től eltekintenek. Rendszeressége miatt ez is a hallgatói segélyezés egyik alappillérenek számított.

³⁷ L. Klebelsberg Kunó miniszter nyilatkozatát az egyetem református jellegéről fentebb.

³⁸ *EÉvk.*, 1930/31, 280–281. – Vármegyei ösztöndíjak/fő: Békés 2, Bihar 2, Csanád 1, Hajdú 1, Jász-Nagykun-Szolnok 1, Szabolcs 2.

b) Könyvjutalmak

Az Ébredő Magyarok Egyesülete debreceni csoportja 1925/26-ban Id. dr. Imre József: *Orvosi ethika*, 1926/27-ben Mayer Ferenc Kolos: *Az orvostudomány története* és Henry Ford: *A nemzetközi zsidó* c. munkájának egy-egy példányát ajándékozta arra érdemes orvostanhallgatóknak.³⁹ Nem kétséges, hogy ezek az ajándékok a tudás gyarapítása mellett az ifjúság politikai szemléletének célzott formálását is szolgálták.

A könyvjutalmazás a II. világháború után sem ment ki a divatból, csak a megváltozott helyzetnek megfelelően másféle tematikájú, stílusú könyveket osztogattak: 1948 karácsonyára 60 orvostanhallgató kapott ilyesféle jutalomkönyveket: Rákosi: *Magyar demokrácia*, Kalinin: *Kommunista nevelés*, Lenin: *Baloldaliság*, Nyekraszov: *Fordul a kerék* stb. Volt néhány szerencsés, akik legalább Gorkij klasszikus művét (*Az anya*) vagy Prentnek Darwinról írt monográfiáját kapta meg...⁴⁰

3. A segélyezés új alapokon álló rendszere 1945-től

Szabó István történelemprofessor, a bizottság elnöke 1945 szeptemberében jelenthette be: „A Diákjóléti Bizottság egy évi szünetelés után munkáját megkezdte”.⁴¹ Azonban a szervezés munkája eltartott egy ideig, így tényleges segélyezést csak 1945 decemberétől tudtak folytatni.

a) Rendszeres segélyek és ösztöndíjak

A háború utáni demokratikus kormányzat legjelentősebb vívmányai közé tartozott a Horthy Miklós-ösztöndíj helyébe lépő szociális ösztöndíj.⁴²

Rászorultság és tanulmányi eredmény alapján osztották be ösztöndíj szerinti fokozatokba a hallgatókat, külön a már az egyetemen tanulókat és külön azokat, akik akkor lettek első félévesek (az ő esetükben még nem lehetett tanulmányi átlagot számítani, így az érettségi eredményt vették figyelembe).

A táblázatból kitűnik, hogy havi szociális ösztöndíjat nagyon kevesek kaptak, a szelekció mértékéről és mikéntjéről jellemző az, hogy azok nyerték el főként az ösztöndíjat, akik földműves és munkás családból valók voltak, emellett háromszor annyi személy lett elutasítva, ahol a szülő foglalkozása minden esetben értelmiségi, tisztviselő vagy közalkalmazott. Mindazonáltal megfigyelhető, hogy nemcsak az infláció követ-

³⁹ *EÉvk.*, 1926/27, 122.

⁴⁰ Diákjóléti Bizottság 1948. dec. 18-i II. rendkívüli ülése (HBmL. VIII. 1/b. 108.d. 1493/1948-49. RH.)

⁴¹ Diákjóléti Bizottság 1945. szept. 7-i I. rendkívüli ülése (HBmL. VIII. 1/b. 92.d. 131/1945-46. RH.)

⁴² VKM. 66000/1945. III. sz. rendelettel alapítva.

keztében az összeg, hanem lassan növekvő mértékben az ösztöndíjban (és segélyben) részesülők száma is gyarapodott.

Havi szociális ösztöndíj és segély												
Hónap	Folyamatosan beiratkozott hallgatók						Első féléves hallgatók					
	1. fokozat		2. fokozat		3. fokozat		1. fokozat		2. fokozat		3. fokozat	
	Oh.	Ö. /fő/ P	Oh.	Ö. /fő/ P	Oh.	Ö. /fő/ P	Oh.	Ö. /fő/ P	Oh.	Ö. /fő/ P	Oh.	Ö. /fő/ P
1945 december	8	50000	10	37500	4	25000	12	50000	3	37500	8	25000
1946 január	8	80000	10	60000	4	40000	12	80000	3	60000	8	40000
1946 február	12	220000	13	165000	5	110000	14	220000	8	165000	8	110000
1946 március	21	800000	15	60000	7	400000	15	800000	11	60000	10	400000

1946 tavaszán a nagyarányú pénzromlás miatt a diáksegélyezés gyakorlatilag leállt egy időre.⁴³

Havi rendkívüli tanulmányi segélyek									
Hónap	Oh.	Ö. / fő / Ft.	Hónap	Oh.	Ö. / fő / Ft.	Hónap	Oh.	Ö. / fő / Ft.	
1945 december	33	10000-20000 P	1947 április	80	20 Ft	1948 április	61	20 Ft	
1946 március	10	400000, 600000 P	1947 május	73	20 Ft	1948 május	24	20 Ft	
1946 aug.-szept.	50	30-119 Ft	1947 június	71	20-40 Ft	1948 június	49	35-60 Ft	
1946 október	63	20-30 Ft	1947 október	42	30, 40 Ft	1948 augusztus	19	46-200 Ft	
1946 november	68	20-30 Ft	1947 november	33	25 Ft	1948 szeptember	64	20-60Ft	
1946 december	61	10-30 Ft	1947 december	16	20 Ft	1948 október	28	20, 27 Ft	
1947 január	29	20-30 Ft	1948 január	48	20 Ft	1948 november	76	20, 40 Ft	
1947 február	44	20-30 Ft	1948 február	31	20 Ft	1948 december	38	20, 270 Ft	
1947 március	70	20-30 Ft	1948 március	65	30 Ft				

Jelmagyarázat: Oh. = orvostanhallgató, Ö. / fő / Ft. = fejenkénti összeg Forintban

⁴³ Elnök [Szabó István professzor] rámutat arra, hogy az egyes összegek [minisztériumból való] kiutalása és a pénz megérkezése között eltelt kettő-három hét alatt a kiutaláskor még jelentős összegek értékük csekély hányadára csökkentek. Így pl. május hó elsején egy adópengő 630, a mai napon [máj. 16.] pedig 5100 pengőnek felel meg. Ezek az értékcsökkenések lehetetlenné teszik a Diákjóléti Intézmények helyreállítási munkálatait, a szociális ösztöndíj kifizetésekor még egy villamosjegyre sem elegendő." Diákjóléti Bizottság 1946. máj. 16-i IX. rendes ülése (HBmL. VIII. 1/b. 97.d. 200/1946-47. RH.).

A pénzügyi stabilizáció után felhagytak az addigi fokozatok szerinti megoszlással és szociális szempontok alapján felállított rangsorrend alapján részesítettek hallgatókat rendkívülinek nevezett, ám havi rendszerességgel tanulmányi segélyben. Megfigyelhető, hogy a bizottság igyekezett inkább több hallgatónak keveset adni, csak ritkán fordult elő, hogy nagyobb összegeket fizettek volna ki egyes rászorulóknak.

b) Alkalmi segélyezések

Alkalmi segélyezés viszonylag ritkán és esetlegesen fordult elő ebben az időszakban: 1947 októberében a skandináv államok által adományozott ruhasegély szétszétása (18 orvostanhallgató kapott cipőt, 12 személy télikabátot, 10 pedig öltönyt),⁴⁴ ami adalékkul szolgálhat a hallgatóság szociális, megélhetési viszonyait illetően. Ugyancsak 1947 decemberében a Bölcsészettudományi Kar adományozott ruhasegélyt, a 72 megajándékozott között 27 orvostanhallgató volt.⁴⁵ 1948 januárjában a debreceni Városi Tanács adott 20 orvostanhallgatónak segélyt (10 fő 90 forintot, míg 10 fő 53 forint 50 fillért kapott).⁴⁶

⁴⁴ Diákjóléti Bizottság 1947. okt. 21-i I. rendkívüli ülése (HBmL. VIII. 1/b. 102.d. 658/1947-48. RH.).

⁴⁵ Diákjóléti Bizottság 1947. dec. 10-i II. rendkívüli ülése (HBmL. VIII. 1/b. 103. d. 1038/1947-48. RH.).

⁴⁶ Diákjóléti Bizottság 1948. jan. 13-i V. rendes ülése (HBmL. VIII. 1/b. 108.d. 1122/1947-48. RH.).

4. Az orvostanhallgatók kollégiumi elhelyezése

A kollégiumokban elhelyezett orvostanhallgatók száma																					
Tanév	Ref. Koll.		OBÜE	SzLK	SzEFHE	KmFH	TII		HMLk		Csaba										
	E. I.	Ók.					I. f.	II. f.	I. f.	II. f.	I. f.	II. f.									
1921/22	n. a.		n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	M									
1922/23													9								
1923/24			1/3 ¹	38																	
1924/25			5	35																	
1925/26			6	38																	
1926/27			n. a.	4																	
1927/28			9	4																	
1928/29			7	4																	
1929/30			2	6									n. a.	4							
1930/31			5	41									40	2	3						
1931/32			n. a.	5									42	42	10	9					
1932/33			5	33									37	8							
1933/34			5	37									31	4							
1934/35			10	3									4	28	28	9					
1935/36	n. a.	4	39	38	12																
1936/37	14	1	4	n. a.	n. a.	14	BDo														
1937/38	13	M	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	15	I. f.	II. f.	22										
1938/39	11																				
1939/40	14																				
1940/41	15																				
1941/42	15	M	7	8	49	48	18	23													
1942/43	6																				
1943/44	K	n. a.	n. a.	42	41	16	16	25													
1945/46	M		n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	H	40	H	n. a.	H	28							
1946/47															6	60	51	22	22	36	22
1947/48															8	88	92	22	29	24	26
1948/49															84	n. a.	21	n. a.	M		

Jelmagyarázat és megjegyzések:

Ref. Koll. E. I. = a Református Kollégium Egyetemi Internátusa; Ref. Koll. Ók. = a Református Kollégium Ó-kollégiuma; OBÜE = Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Internátusa (működik: 1915 szept. elejétől 1935. júl. 1-ig, mert elnéptelenedett); SzLK = Szent László Kollégium (működik: 1915. szept. 16-tól); SzEFHE = Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete Internátusa (működik az 1921/22-es tanévtől); KmFH = Kelet-magyarországi Főiskolai Hallgatók debreceni internátusa; HMLk = A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) Horthy Miklósné leánykollégiuma (1945-től: Egyetemi Leánykollégium) (működik 1926. okt. 1-től); TII = Tisza István Internátus (1945-től: Nagyerdei Internátus) (működik az 1921/22-es tanévtől); Csaba = Csaba Diákotthon; BDo = Bocskay Diákotthon (működik: 1939. okt. 3-tól) f. = félév, n. a. = nincs adat, H = használhatatlan állapotban, I = növendékeinek 1/3-a orvostanhallgató, K = katonai célra lefoglalták, M = megszűnt

Mint a táblázat alakjából is látszik, a kollégisták létszámát nem lehet meghatározni teljesen, csak szórványos adataink vannak egyes kollégiumokból és egyes időpontokból. Ugyanis a kollégium gondnokainak évi beszámolóit nem készülték el minden évben és részletességük, adataik lebontása meglehetősen változó.